

La Carta de Poblament de Gandesa

Anton Monner

En la història dels pobles existeixen alguns moments que marquen clarament l'esdevenidor de la vida de llurs habitants. Uns cops són canvis socials produïts per grans migracions, mortaldats generals per guerres o malalties, períodes de grans pluges o sequeres, o metamorfosis econòmiques per causes varies. Unes altres vegades són guerres que produeixen fam i desolació, generalment per als dos bàndols, però sobretot per al perdedor. I un altre fenomen que ha estat el més impactant en el nostre país és el dels grans canvis produïts per les invasions.

A mitjans del segle XII, després de quatre segles de dominació, els àrabs perden els territoris catalans de la dreta de l'Ebre. En la memòria de les persones és un període llarguíssim i són diverses les generacions de gent arribada del nord d'Àfrica que neixen i moren a la seva pàtria que és la nostra. Però la memòria de la història és diferent perquè sabem que abans de la romanització existiren els ilercavons i després els visigots i després d'aquests els àrabs. Tot plegat sembla que es tracti d'un curt període, però entre uns i altres transcorren mil cinc-cents anys. Cadascun d'aquests períodes acull esdeveniments històrics de gran magnitud. Canvien els costums, la llengua, la religió, els vestits i la moneda. Són formes de veure i viure el món totalment diferents, en alguns aspectes paral·leles i en altres contradictòries. I així hom topa amb el passat i entra en un nou període que als historiadors ens obliga a canviar de capítol, com als habitants d'aquells dies trencar amb llur present per integrar-se en una nova civilització.

I de manera més o menys traumàtica la pèrdua dels àrabs de la terra de què van ser propietaris durant més de quatre segles i l'entrada d'uns nous senyors obliga a uns canvis que marquen una fita important per a la història de Gandesa. Creiem que representa el moment més important de la nostra història. Fins aquells dies vivim uns períodes que els expliquem per analogia històrica en no existir cap document

KC

Anton Monner

escrit. A partir de la cristianització comença la història real del nostre poble perquè existeixen documents que parlen de Gandesa: *la Carta de Donació de Miravet* i les cartes de poblament del nostre poble i dels veïns on hom pot delimitar els termes, i els costums dels nous senyors i la convivència pacífica existent entre la població autòctona i la repobladora.

Aquest any, 1992, és el *vuit-cents aniversari* d'aquest moment tan transcendent per a Gandesa. Els cristians es converteixen en nous propietaris, permeten de quedar-se als moros per les dificultats a repoblar però atorguen privilegis a les famílies que viuen al Pirineu i volen desplaçar-se als nous territoris conquerits. Atrets per aquests beneplàcits, baixen des de la Noguera i des del Pallars alguns repobladors interessats per les donacions territorials que reben de l'Orde del Temple, i pel canvi favorable de la seva vida ja futura. Fins ara eren serfs de gleba i al nou país seran propietaris i homes lliures. I comença per ells i els seus descendents, que som nosaltres, una història que encara avui vivim.

Text traduït del llatí de *Cartas de Población y Franquicia* de J. Mª Font i Rius, doc. 191

Tot volent deixar constància a l'eternitat, encomanem a la memòria de les lletres i serà donació sempiterna que és entregada en aquest document corroborat. Així doncs, jo, Ponç de Rigalt, per la gràcia de Déu, Mestre de les parts de Provença i d'Espanya de la Casa de la Milícia del Temple, i jo, Bernat de Claret, Preceptor de la Casa de Gardeny amb tot el convent de frares del mateix lloc, us donem i concedim a vosaltres, Miró de Cròcia i Bonet d'Artesa i/o? (sive) Bernat Rafard i Joan Llong i Miró Torbau i als vostres, tota aquella propietat, erma i poblada, que tenim o hem de tenir per alguna raó a Gandesa i en tot el seu terme, exceptuada aquella la nostra propietat dominical que allí tenim i que allí retenim. L'honor esmentat (la propietat esmentada) està dins el terme de Miravet, el qual us donem i concedim de manera que el pobleu amb benignitat envers la nostra fidelitat i la vostra i per tal que hi envieu i hi establiu pobladors concedint-los una parellada fins a XXVIII cafissades. Tot aquest honor el donem a vosaltres i als vostres amb les entrades i sortides i amb totes les seves pertinences i milloraments, a saber, amb els tossals, les garrigues i els boscos, i amb les aigües corrents i discorrents i les zones de roca, amb els drets de caça i de descobriments i amb totes les coses que pertanyen al costum de l'home de la manera que millor pot dir-se o entendre's, per fer totes les vostres voluntats a perpetuïtat i també amb les pastures de manera que les tingueu a través de tot el terme abans esmentat, o en el futur. Entès que us donem i concedim tot l'honor esmentat de manera que el pobleu bé vosaltres i els vostres successors, i cadascun dels pobladors que allí hi hagi, per cada parellada de terra, cada any ens doneu a nosaltres i als nostres successors un cafís de blat, mig d'ordi i mig de blat meitadenc com a cens anyal per la festa de Sant Miquel en el mes de setembre. I retenim allí els molins, els forns, i els seus contractes i els nostres drets existents i l'exèrcit sobre la gent sarraïna i els seus delmes o primícies. I que, una vegada fet aquest cens i usatge, després no sigueu oblidats ni gravats per cap altre usatge o servei. I que tingueu i posseïu i dugueu a terme amb seguretat i amb eficàcia tot l'honor esmentat amb totes les seves pertinences i millorament de la manera que millor pot dir-se i entendre's,

de manera que cadascun dels pobladors que allí hi hagi facin el cens esmentat i l'usatge com ha quedat dit més amunt, en propera ocasió. I que cada parellada de terra pugui produir XXVIII cafissos de gra de tota mena. Encara afegim que ens sigueu fidels i rectes a nosaltres i als nostres successors i rectes en l'esmentada població i en el nostre dret perpètuament, allunyada tota malícia. Per aquesta raó no elegireu cap altre senyor ni patró sinó a nosaltres i als nostres successors; i acceptat el nostre dret perpètuament, després sigueu vosaltres i els vostres successors immunes i lliures de tot altre servei i usatge. I nosaltres garants i defensors contra tota mena d'homes i dones, excepció feta de la nostra perpètua sobirania i la nostra senyoria que retenim allí. Ara bé, tots els pobladors que estiguin allí, que responguin sempre a la casa de Gardeny i a la casa de Corbins i als frares que allí serveixin Déu en el futur. I també retenim allí les fires i les quintes i les cavalcades i les lleudes i peatges, mercats i altres drets senyoriais nostres com ens correspon mantenir; i que tingueu tota l'esmentada propietat segons el costum que tenen els pobladors d'Horta i compleixen sense cap interdicció.

S'ha fet el III dia dels idus de març, any del Senyor 1192.

Signe de Ponç de Rigalt Mestre, per la gràcia de Déu, de les parts de Provença i Espanya. Signe de Bernat de Claret, preceptor de la casa de Gardeny que fem escriure aquest document i signar els testimonis conjuntament.

Signe de Giralt de Caercino. Signe d'Arnau de Cerdana, preceptor de Corbins. Signe d'Arnau Oliquido Monte, preceptor de la casa de Montsó. Signe de Bezo, preceptor de Tortosa; testimonis d'aquest document.

Pere Escrivà, que ha escrit i ha fet aquest document el dia i l'any amunt indicats.

Rectificacions de la segona Carta de data de l'abril 1994

La primera carta l'atorga Ponç de Rigalt com a Mestre del Temple i Bernat de Claret com a preceptor de la casa de Gardeny. La segona és atorgada pel mateix Ponç de Rigalt, però amb Guillem de Sant Pau, preceptor de Tortosa i Miravet. Els destinataris són els mateixos tant d'una com de l'altra. El text de la carta és el mateix, a excepció de:

a) *anona seminatura* (gra de tota mena) de la

primera carta i la segona diu nomes *seminatura*, però hi afegeix *medium tricci et medium ordeí* (meitat de blat i meitat d'ordi).

b) a la segona carta, al final del text hi ha una indicació sobre vendes i empenyoraments que diu el següent: *però si algun dels pobladors volgués vendre o empenyorar o alienar d'alguna manera l'honor esmentat, que ho faci saber durant el temps de 10 dies als frares del Temple de manera que tinguin l'honor esmentat en preu que un altre vulgui donar. Però si no el volgués retenir, que tingui llicència de vendre i d'empenyorar tots els homes exceptuats els militars i els clergues, salvada la fidelitat a la casa del Temple (Dret de fadiga i prelación) (*Vegeu Alanyà, pàg. 143, Vila Closa i Pasqual Ortega, pàg. 197 del llibre Carta de Poblament de la Poble de Massaluca).*

Signe de Ponç de Rigalt... de Guillem de Sant Pau... de Pere Radulf... de Fra Falcó preceptor d'Ascó, de Benet Aymeric preceptor d'Horta... de Joan d'Aragó... de Pere de Castell Nou... de Miquel Prevere que ha escrit aquesta carta el dia i any més amunt indicats. (I hi ha la dècima línia amb lletres raspades i superposades).

Tots els pobladors de Gandesa responguin de cada parellada de terra un cafís mig de blat i mig d'ordi segons la mesura de Lleida, sense excepció.

Explicació d'alguns punts de la Carta

Donació a cinc pobladors

El Mestre del Temple, Ponç de Rigalt, dóna a cinc homes, la propietat erma i poblada. Com a primera apreciació, cal esmentar que cap nom d'aquests cinc homes ha perdurat fins a l'actualitat. A aquests se'ls encarrega de poblar tot el territori i es concedeixen fins a 24 cafissades a cadascun d'ells. Cal advertir, també, la frase *erma i poblada*. I amb això volem fer l'apreciació que existia una població autòctona sarraïna a la qual es va permetre de continuar habitant i treballant llurs propietats. Manyà tradueix *les lleudes dels sarraïns* (els tributs dels sarraïns) de forma equivocada a la frase *Exercitum super gentem sarracenorum* que significa *l'exèrcit sobre la gent sarraïna*. També podia haver obviat el deure d'incorporar-se a l'exèrcit, que és el significat de la frase, i així traduir directament la següent, que diu: *et decimes*

vive primitias... els seus delmes i primícies o lleudes dels sarraïns. A més, cal advertir que ell tradueix directament del pergami mentre que nosaltres hem tingut la possibilitat d'estudiar la traducció llatina efectuada pel Dr. Font i Rius als seus volums *Cartas de Población y Franquicia de Catalunya*. Queda clar que existeix una població mora i se'ls deixa quedar a viure a les seves antigues propietats pagant els delmes estipulats al senyor moro. Entenem, doncs, que els cinc receptors de la carta eren els encarregats de repoblar i són aquests els que cridaren gent de la Noguera per venir a viure a la nostra població.

Concessió d'una finca a cada repoblador

A cada un dels nous habitants de Gandesa se li concedeix una finca o terra constituïda per fins 24 cafissades. A la carta, al tros de terra o a la finca li dóna el nom de *pariliata*, o sigui *parellada*, que significa la superfície de terra que llaura una parella de bous en un dia. S'havia d'interpretar per finca o extensió de terreny més gran que la corresponent a la llaurada per una parella de bous, perquè una cafissada és l'extensió de terra on es sembra un cafís de gra, que aproximadament pesa uns 168 quilos. Avui dia en una hectàrea es sembren uns 150 quilos de gra i en una anyada normal hom produeix 20 grans per cada gra sembrat, o sigui, uns 3.000 quilos. Per tant, uns 168 quilos corresponen a un xic més de l'hectàrea actual. Cada hectàrea correspon a 2 dies i mig de llaurar i aquella proporció seria de 3 dies de llaurar. Així doncs, 24 cafissades correspondrien a una parcel·la o finca de 72 jornals actuals o un xic menys. Manyà a *Notes d'història de Gandesa*, pàg. 223, interpreta que cada parellada terrera era de 24 jornals, mentre que Alanyà al seu llibre *Vila Closa*, pàg. 142, diu que la parellada (de la *pariliata* llatina), és la superfície que poden llaurar un parell de bous, dita també, per això, *jovada* o *bovada*, equivalent a 25 o 30 àrees. La nostra interpretació lliga millor amb els números d'Alanyà que amb els de Manyà. Però, com hem dit abans, el sentit de *parellada* és de *finca* o *d'extensió de terra*, encara que també, com afirma Alanyà, podia ser emprat en doble sentit.